

S O D O B N I P R O B L E M I

O N A Č R T U Z A L J U B L J A N S K O U N I V E R Z I T E T N O K N J I Ž N I C O

Da je stara ljubljanska licejska knjižnica — ali kakor je danes njen uradni naziv: Državna študijska biblioteka — v obupnem položaju in da je takojšnji izhod iz te zagate zanjo vprav življenjskega pomena, je jasno. Neštevilni strokovnjaki so zadnji čas v raznih revijah in časopisih javno ugotavljali in opozarjali, da je naša licejka stisnjena v tako tesne, malo varne in za svoje namene neprikladne prostore, da je njen razvoj ogrožen, vsako uspešno delovanje pa silo otežkočeno, če ne že nemogoče. Dragocene redke knjige, med njimi unika, nenadomestljive listine in stari rokopisi so proti požaru in vlomu komaj za silo zavarovani. Javnosti je uporabljanje te največje slovenske knjižnice skoraj onemogočeno, tako da tvori ves ogromni knjižni inventar dejansko mrtev in neploden kapital. Znanstveno delo in proučevanje zbranega gradiva pa je v prenatrpani biblioteki skrajno ovirano.

Bibliotekarji in znanstveniki občutijo vsak dan huje posledice teh nedostatkov. Stiska z množičimi se knjigami narašča neprestano. Odkar je nekdanja kranjska študijska knjižnica postala osrednja slovenska biblioteka in dobiva sedaj kot državni zavod dolžnostne izvode iz vse Slovenije, dà, celó iz vse države — medtem ko je pred prevratom zbiral v glavnem samo slovenske, zlasti kranjske tiske —, postaja prenapolnjenost knjižničnih skladišč vse večja. Vsi prostori knjižnice so zvrhoma natrpani s knjigami in časopisi, tako da jih, zložene v silne grmade, shranjujejo že v kletih in po hodnikih. Da niso zaradi tega knjige in periodični listi dostopni bralcem, je očitno. Že v nekaj letih bo pa število knjig tako naraslo, da bo treba dotok novih kmalu omejiti, v doglednem času pa sploh ustaviti.

Vsakdo lahko uvidi, da je tako stanje nevzdržno. Tega se naša javnost zaveda že nekaj let, vendar se vprašanje, kako najti za licejsko knjižnico prikladne nove prostore pod lastno streho, doslej še ni premaknilo prav za prav nikamor. Pred leti so se na pobudo vseučilišča pričela prva dela v tej smeri. Za zgradbo knjižničnega poslopja se je celó že zagotovil denar v državnem proračunu, zaradi tehničnih ovir pa je ostalo vse le pri početkih. Poglavitni razlog je bil ta, da niso bili pravočasno izdelani ustrezajoči stavbni načrti. Nedavno se je pričelo to vprašanje vnovič javno razpravljati. Da se je zanimanje kulturnih krogov za končno ureditev tega problema spet prebudilo, je brez dvoma predvsem povzročil načrt, ki ga je za gradnjo novega bibliotečnega prostora izdelal arhitekt *prof. Jože Plečnik*. Drugo pobudo je pa dobila javnost od akademske mladine, ki je spoznala izredni pomen tega vprašanja za obstoj in napredek ljubljanske univerze in pričela z mladostnim ognjem in navdušenjem široko propagandno delo za uresničitev Plečnikove zamisli.

Nedavno je pa izšla tudi posebna publikacija¹, ki zasluži vsesplošno zanimanje vseh slovenskih razumnikov. Za uvod je *arhitekt Plečnik*, ki je tudi

¹ Jože Plečnik - Francè Stelè: Projekt univezitetne biblioteke Ljubljanske. V Ljubljani. 1933. Univerzitetna tiskarna J. Blasnika nasledniki. Str. 56. 4°.

izdal in založil to publikacijo, sam na kratko popisal stavbo in predložil natančen proračun za projektirano poslopje. Mimo tega vsebuje publikacija podroben popis zasnovane zgradbe, oris stavbišča in misli o njegovem pomenu za estetsko in kulturno zgodovino Ljubljane, nato sledi študija o zgodovini bibliotečnih stavb v našem mestu in kratek statistični pregled o slovenskih knjižnicah, pisatelj pa razmišlja še posebno o krizi ljubljanske študijske biblioteke. Te članke je napisal *dr. Francè Stelè*. Publikacijo, ki je prava bibliotilska izdaja in tipografsko res dovršeno delo, krasi šestnajst podrobnih Plečnikovih načrtov, ki osvetlujejo projekt knjižničnega poslopja z vseh strani, tloris stavbišča in bližnje okolice ter dvanajst podob in načrtov, ki izpopolnjujejo zgodovinske podatke o ljubljanskih bibliotečnih stavbah. Izdaja je po svoji opremi za zgled našim izdajateljem, v dokaz naše visoke knjižne kulture in nemale tiskarske sposobnosti, hkratu pa priča, kako smo Slovenci tudi v tem pogledu po vojni napredovali. Značilno je, da izhaja to razveseljivo izboljšanje knjižne opreme pri nas, ki jo opažamo vseprek, prav iz Plečnikove šole.

Nova zgradba osrednje knjižnice, ki naj bi se čimprej izpremenila v pravo univerzitetno biblioteko z vsemi pravicami takega mednarodno priznanega znanstvenega zavoda, naj se po Plečnikovi zamisli dvigne na prostoru nekdanjega knežjega dvorca, porušenega brez prave potrebe kmalu po potresu leta 1895. Stavbišče leži na starih kulturnih tleh med Gosposko, Knežjo in Vegovo ulico, renesančni knežji dvorec je namreč hranil mimo drugih zanimivosti bogato knjižnico in zanimiv arhiv Turjačanov. Pa ne le zaradi zgodovinskih spominov, tudi iz praktičnih razlogov je stavbišče prav primerno izbrano. V neposrednji bližini je univerza z nekaterimi instituti, ki so v realiki. Do tehnične fakultete na Mirju ni daleč. Še bliže so konservatorij, trgovska akademija in srednja tehnična šola. Tod okrog pa je tudi še dovolj prostora za nove zgradbe, ki bi utegnile služiti namenom univerze. Précej onstran Gosposke ulice leži nezazidano stavbišče za nekdanjim lontonžem, današnjim dvorcem Kmetijske družbe.

Z novo stavbo univerzitetne biblioteke bi naposled dobil tudi nekdanj lep strnjeni, zdaj razbiti Novi trg, neogibno potrebni arhitektonski zaključek vsaj na vrhnji strani, pridobila bi tudi Vegova ulica z Napoleonovim trgom, ves okoliš pa, ki je zdaj nesrečno raztrgan, bi nudil poslej vsaj medlo podobo nekdanje skladnosti. Seveda bo treba prej ali slej Novi trg tudi spodaj ob vodi zapreti z vrsto stavb, ki bodo obenem zaključevale tudi Breg. Za te stavbe ob Ljubljanici je Plečnik mestni občini že pred nekaj leti izdelal zanimive načrte, ki bi Novemu trgu vrnili značaj lep zaključenega intimnega trga, na katerem se je navzlic vsem grehom pravkar minile dobe ohranilo še nekaj lepih plemiških hiš z okusnimi baročnimi fasadami.

O smotrenosti projektirane bibliotečne stavbe morejo najbolje soditi strokovnjaki sami. Arhitekt je izkoristil izkustva, pridobljena pri največjih in najpopolnejših današnjih knjižničnih stavbah. Vodilno načelo je povsod: varnost, pravilno obvarovanje pred škodljivimi zunanji vplivi, preglednost zalog, lahek dostop do knjig in možnost proučevanja v knjižnici nakopičenih knjižnih zakladov. Stavba naj bi imela razen številnih, razmeroma majhnih skladišč za knjige in časopise v celičnem sistemu, ki se je pokazal kot najprikladnejši za poslovanje s knjigami, najvarnejši in hkratu najcenejši — saj omogoča vskladiščevanje največjega števila knjig na najmanjšem in razmeroma najbolj varnem

prostoru — še razne dvorane. To bi bile predvsem velika čitalnica, razen nje ločena čitalnica za časopise, prostorna predavalnica, posebna razstavna dvorana in čitalnica za profesorje. V posebnih, dobro zavarovanih prostorih bi se hranile grafične zbirke in rokopisi. Po zasnovi bi knjižnično poslopje tedaj predvidoma zadoščalo za dolga desetletja.

Stavba ima po Plečnikovem načrtu lice obrnjeno na tri ulice tako, da sta stranski krili zadaj (kjer se naslanja projektirano poslopje na stare hiše, ki stoje pred križarsko cerkvijo) zvezani z nižjim traktom, v katerem je zgoraj velika čitalnična dvorana. Glavno pročelje naj bi gledalo na Knežjo ulico, stranski vhod pa bi bil tudi v Gosposki ulici. V Vegovi ulici se poslopje dotika spoštljivo ohranjenega starinskega mestnega ozidja, ki je v temeljih še iz rimskega časa, zgoraj pa srednjeveško. Stavba bi imela štiri nadstropja, pri tem je arhitekt pazno upošteval višinske razlike med Gosposko in Vegovo ulico. Njena zunanost kaže značilnost nekega, dejal bi zgodnjebaročnega sloga. Razen močnih okenskih okvirov, zlasti njihovih, na konzolah slonečih prečnikov, naj bi bile pročelne stene docela gladke, brez štukaturnega ali drugega okrasja. Učinek je preprost in stvaren, morda skoro malo preveč trezen. Nad glavnim vhodom je zamišljen balkon z značilnimi baročnimi oblastimi stebrički. Obe stranski pročelji sta glavnemu pročelju v bistvu podobni, le da tvori tu namesto glavnih vrat težišče vglobljeno veliko tridelno okno, ki sega skozi dve nadstropji in je ob straneh poudarjeno z rusticiranimi poluslopi ter zgoraj okrašeno s podobnim odprtim balkonom, kakor ga imajo glavna vrata. V notranjosti, ki je prav tako skromna in preprosta kakor zunanost fasade, je glavni poudarek na bogatejšem stopnišču, vodečem v veliko čitalnično dvorano.

Skromno preprostost v zasnovi fasad in notranjosti je arhitektu gotovo narekovala upravičena težnja po kar najstrožjem varčevanju. Vendar mislim, da bi pri tako obsežni in znameniti stavbi bilo treba misliti tudi na kiparsko in slikarsko okrasje, in to ne le v notranjosti, temveč tudi na zunanosti poslopja. Po načrtu je na vseh treh pročeljih kot edini kiparski okras določen plastični sklepnik nad glavnimi vrati. Varčnost v tem pogledu se mi zdi pretirana. Prav tako važno, če ne še važnejše, pa je vprašanje, iz kakšnega gradiva bo stavba zidana. Zlasti velja to za njeno zunanost. V žlahtnem materialu, to je v rezanem kamnu, bi vsa lepota razmerij na fasadah, skladnost ploskev in okenskih odprtin šele prišla do prave veljave. Zaradi lepotnega učinka poslopja, ki bo moralo služiti svojemu namenu stoletja, je varčevanje, kakršnega opazamo na nešteti novjših stavbah v Ljubljani, kar popolnoma neumestno. Predvsem mislim tu na zadnje čase tako pogostno uporabljane cementa namesto kamna. Če se bo našlo kritje za precejšnje stavbne stroške, bo menda vendar mogoče priboriti si še tisto malo, kar je treba, da bo poslopje res veličastno in da bo dostojno služilo svojemu namenu.

Po osvoboditvi smo dobili Slovenci več kulturnih zavodov, ki tvorijo vrhunec duhovnega udejstvovanja slehernega naroda. Dobili smo univerzo in konservatorij, izpopolnili in razširili si gledališče, povečali muzej in zgradili Narodno galerijo v reprezentanco slovenske oblikujoče umetnosti. Kakor so vsi ti zavodi našli le skromno zavetje pod streho že stoječih stavb in le za silo, vendar naša osrednja knjižnica, ljubljanska državna študijska biblioteka, doslej še zmerom nima prostorov, kjer bi bilo knjižno bogastvo primerno obvarovano pred propadanjem in bi bilo dostopno bralcem. Nerazumljivo se zdi, da ta

zavod še ni dobil svoje strehe, če pomislimo, da je to centralna biblioteka naroda, ki izdaja in konzumira izredno mnogo knjig.

Za vsakega Slovenca, ki ima le količkaj duhovnih potreb in zanimanja, je dovršitev novega bibliotečnega poslopja v Ljubljani gotovo najnujnejša in res neodložljiva potreba, pravo prestižno vprašanje slovenske kulture. Načrti, pri katerih so z arhitektom sodelovali bibliotekarji in univerzitetni strokovnjaki, so izdelani do vseh podrobnosti. Projekt je zlahka izvedljiv in ustreza vsem praktičnim in estetskim zahtevam. Proračunani stroški niso previsoki, treba je samo najti sredstev za izvedbo načrta. Stvar javnih zastopstev in naših političnih delavcev je, da preskrbe denar in da omogočijo izvršitev projekta, ki bo pokazal, da današnja Ljubljana ne zaostaja za Ljubljano minulih stoletij, ki je ustanovila velike javne knjižnice in zanje postavila lepe in primerne prostore. Z ustvaritvijo Plečnikovega načrta bo naša univerza dobila prepotrebno izpopolnitev, ki jo zdaj tako nujno potrebujemo, univerzitetna biblioteka pa ne bo več zgolj nepregledno in nedostopno skladišče knjig, temveč znanstvena ustanova, ki bo dostopna vsakomur.

Arhitekt Plečnik je v zadnjih petnajstih letih ustvaril že toliko, da je v nekaterih okrajih prav do dobra izpremenil lice mestu. Po njegovih načrtih se bo razvijala v prihodnosti Velika Ljubljana. Z veliko ljubeznijo do rodnega mesta in z ostrim čutom za lepoto in mikavnost starih oblik je Plečnik sijajno preuredil Cojzovo cesto, na novo izoblikoval Šentjakobski trg, oživil prej razdrapano Vegovo ulico. Po izvirni njegovi zamisli je nastalo trimostje, je bil obnovljen rotovž, bila vzorno prenovljena cerkev sv. Florijana in njena okolica. S stavbo univerzitetne biblioteke na vogalu Novega trga bo dobil eden najintimnejših in kolikor toliko še ohranjenih delov lepe baročne Ljubljane mogočen poudarek in slogovno skladen zaključek. S to stavbo, ki je za enkrat njena postavitev osrednje vprašanje slovenskega razumništva, bo v skladno in mogočno podobo nove Plečnikove Ljubljane, ki se vidno oblikuje pred našimi očmi, vstavljen dragocen in pomemben kamen.

K. Dobida.

BELEŽKE K ZGODOVINI SLOVENSKEGA ŠOLSTVA¹

Vsak narod, ki živi zavedno kulturno življenje, si je v svesti tudi pomena domačega šolstva, ustanove z velevažnim poslanstvom. Dana mu je namreč naloga, da oblikuje subjektivno duševnost doraščajočega človeka in jo spaja z objektivno duhovnostjo njegovega naroda in kulturnega sveta, v katerem živi. Osrednji vzgojni organ pri tem pa je materinski jezik. V njem žive sporočila prejšnjih rodov, vanj se obrazijo stremjenja sodobnikov. Zato je vsakemu kulturnemu narodu pouk materinščine težišče vsega pouka, ki ga goji s posebno pozornostjo in skrbjo. — Temu poglavju v zgodovini našega srednjega šolstva je namenjen pričujoči sestavek.

O učbenikih in pouku slovenščine na naših šolah je mogoče govoriti prav za prav šele izza marčne revolucije. Če se pa z nekoliko širšimi vidiki uvida doma ozremo tudi v našo kulturno davnino izpred tega razdobja, se nam pokaže, da sta skrb za domače šolstvo nasploh gojili že obe naši tedaj najpomembnejši dobi: reformacija in prepород. Prva je to delala iz versko-propagandnih nagibov, druga pa v svojem narodno-vzgojnem buditeljstvu, pri

¹ Uredništvo pripravlja o tem problemu še nekaj podrobnih razmišljanj.